

*Az „Új Homiletika” mozgalom
és az amerikai protestáns prédikálás megújítása.*

Összefoglalás és tézisek

A kutatás célja

A dolgozat abból az előfeltételezésből indul ki, hogy az észak-amerikai társadalomban végbement 20. század közepi átalakulások szükségszerűen változást szorgalmaztak a homiletika területén is. Ehhez hozzájárult néhány külső és belső tényező: mindenekelőtt az Amerikán végigsöprő, szabadságot hirdető és emberi jogokat követelő mozgalmak (a hippik, a civiljogi, a faji megkülönböztetés ellen küzdő mozgalom, a békemozgalom stb.) beleoltották az emberekbe a szabadságvágyat, a mindenkori hatalom és autoritás megkérdőjelezését. Emellett ott voltak a politikai változások, a vietnámi háború, a Kennedy-gyilkosságok, majd következett a hidegháború kezdete, és az amerikai emberekben válságként jelentkezett egyrészt a „kiválasztottság tudata”, másrészt a nagyhatalmi státusz sebezhetősége közötti konfliktus. A kulturális változások is nagy hatással voltak az amerikai életre: a televízió betörése az amerikai háztartásokba, a zenei élet nagyjainak széles körű ismertsége, társadalomra gyakorolt hatása és a hagyományos amerikai életforma elleni lázadása alapjaiban kezdte ki az addigi normákat. Az amerikai ember tanulni és gyakorolni kezdte a demokráciát. Véleménye volt, lázadt, ellenszegült, és mindenütt jelezte, hogy komolyan kell őt venni, mert már nem akarja, hogy valakik megmondják neki, hogy mi a jó, és mit kell tennie.

Az egyházak és a szószék sem maradhatott érzéketlenül e változások előtt. Világossá vált, hogy a prédikációk elvesztették volna létjogosultságukat, amennyiben egyrészt a semlegesség jelszava okán, másrészt a hagyomány őrzésének szlogene alapján pusztán a régmúlt idők történeteinek felidézésével foglalatostkodtak volna. Az is egyértelművé vált, hogy ha a lelkészek igazán komolyan veszik hivatásukat, akkor nem elégednek meg néhány nyájas szó kimondásával a szószékről, hanem azt is igyekeznek megkeresni, hogy ebben az egyre inkább szekularizálódó amerikai világban miként lehet a bibliai hagyomány alapján és profetikus hévvel úgy prédikálni, hogy megarthassák közösségeiket a vallásos ösvényen.

Nem lehetett figyelmen kívül hagyni azokat a gondolkodásbeli változásokat sem, amelyek a filozófia terén jelentkeztek. Martin Heidegger, Søren Aabye Kierkegaard, Rudolf Bultmann és társainak írásai egyre inkább bekerültek az amerikai szellemi körforgásba, és egyre többen ismerték meg Hans Georg Gadamer, Paul Ricoeur és Amos Wilder írásait is. Az európai szerzők népszerűvé válásával magyarázható az is, hogy Gerhard Ebeling és Ernst Fuchs és a nevük által fémjelzett új hermeneutikai gondolkodás begyűrűzött a teológiai fakultásokra. Újabb és újabb exegetikai megközelítések láttak napvilágot, a biblia-tudomány egyre bővült. Az addigi széleskörűen elfogadott történetkritika mellett új irányzatok kerültek előtérbe: az irodalomkritika, a retorikakritika, a redakciókritika stb. Nemcsak a valamikori szöveg részletes körülményeit, ha-

nem a mostani megértés feltételeit és lehetőségeit is kezdték vizsgálni. A filozófia és a hermeneutika egymásra talált, és az akadémiai világ is komolyan kezdett foglalkozni a megújulás gondolatával.

Ezzel pedig egyenes út vezetett ahhoz, hogy a homiletikai gondolkodás is változzon. A templompadokban ülő, mindenféle tekintélyt megkérdőjelező hívek kezdték fenntartásokkal fogadni a szószék hagyományos autoritását is. Azt érezték, hogy a prédikációkban a didaktikus és felszólító mód már sérti az ő autonóm gondolkodásukat, és szöges ellentéte annak a demokratikus szellemnek, ami végigsöpört odakint a nagyvilágban. A lelkészek közül is sokan érezték, hogy prédikációik nem korlátozódhatnak csupán a Biblia tanításainak elmondására, hanem foglalkozni kellene a társadalmi történésekkel is, hogy a bibliai tanítás releváns legyen a hallgatóik életében. Többen úgy érezték, hogy az évtizedeken át kielégítőnek bizonyult prédikálás már tarthatatlanná vált, és hogy a nagy mesterek, Karl Barth, Harry Emerson Fosdick, John A. Broadus prédikálási stílusának utánzása már nem minden esetben éri el a hallgatókat. Azt érezték, hogy az addig jól bevált magyarázó vagy kifejtő prédikálási módszer nem minden esetben éri el célját, mint ahogyan azt is, hogy a tematikus prédikálásnak is megvannak a korlátai. Órlódték a hagyomány szorításában, és egyre többen látták, hogy a „régii homiletika” tradicionális sémái már nem működnek mindenütt. Érzékelték, hogy a magyarázás–kifejtés–applikáció bevett formulája nem minden esetben hasznos, és hogy az általános bibliai igazságokat a hallgatóság életére alkalmazó deduktív stílus sem mindig kedves az egyre jobban öntudatosodó embereknek.

Mindezek odavezettek, hogy megfogalmazódott az igény egy új homiletika iránt. Ebből az igényből nőtt ki a *New Homiletic*, az *Új Homiletika*, amelyet Richard Eslinger „az észak-amerikai homiletika kopernikuszi forradalmá”-nak nevezett, s amely meghatározta az elmúlt fél évszázad amerikai prédikálását.

Kutatási témám választását tehát az motiválta, hogy megismerjem ennek a homiletikai mozgalomnak a gyökereit, kifejlődésének okait, illetve elméleti megalapozását, majd gyakorlati útmutatásait. Kíváncsi voltam arra, hogy mi idézhette elő azt, hogy egy igen nagy homiletikai tradícióval rendelkező kultúrában ilyen erőteljesen jelentkeztek a megújulás iránti igény. Mi vezethetett oda, hogy a hagyományosnak mondott homiletikai tanítás, amelyet Amerikában az *old homiletic* külön névvel illetnek, vagy éppen az Európából áthagyományozódott kérügmaticus prédikálás már nem bizonyult elégségesnek. Az érdekelt, hogy volt-e valamilyen hatása a hatvanas-hetvenes évek társadalmi és politikai mozgásainak a mozgalom kiteljesedésére, illetve hogy milyen eszmetörténeti háttere lehet egy homiletikai megújulási folyamatnak.

A kutatás rendkívül izgalmasnak bizonyult. Érdekes volt azt látni, hogy ez az új homiletikai megközelítés a forma és a tartalom összefüggéseiről beszél. Jó volt látni, hogy a prédikálást eseménynek felfogó irányzat azt sugallta: a bibliai szövegek értelmezése a hallgatóság élethelyzetének is függvénye, és ezért oda kell figyelni erre. Érdekes volt meglátni, hogy a bibliai igazságok narratív megje-

lenítése abban segít, hogy újraéljük a bibliai történeteket, és így azok ismét elevenné lesznek életünkben. Horizontot szélesítő volt az egyéni tapasztalatot komolyan vevő hozzáállás, amely aztán mégis elvezetett az egyetemes bibliai igazsághoz. Nagyszerű volt rájönni arra, hogy a módszer, bár nem mindennek feletti, mégis mennyire releváns a bibliai igazságok életszerű megfogalmazásában. Öröm volt azt látni, hogy az Új Homiletika rendkívül inspiráló.

A folyamatban kikristályosodott a kutatás célja is, ami nem más, mint az Új Homiletika mozgalom vezető szakembereinek – Fred Craddock, David Buttrick, Eugene Lowry, Thomas Long, Lucy Rose, illetve David Randolph – homiletikai elméletét megismerni, de főleg gyakorlati útmutatásaikból ihletet nyerni. Ugyanis a kutatás nem titkolt rész célja ez volt: oly módon vizsgálni a huszadik század második fele, illetve a huszonegyedik század eleje eme jeles mozgalmának a módszertani ajánlásait, hogy az inspiráló legyen saját homiletikai megújulásunkra nézve is. Meggyőződésem ugyanis, hogy az Új Homiletikát létrehozó homiletikai problémák felvetésekor gyakran saját gondjainkra ismerünk, és hogy nagyon sok közös vonás van az amerikai megújulási mozgalom és saját magunk megújításának igényei között. Megnyerő volt Fred Craddock érthető nyelvezete, David Buttrick elevenbe tapintó, ám mindig releváns kritikája és Thomas Long finom stílusa. Eugene Lowry művészi lelke, David Randolph társadalmi elkötelezettsége, illetve Lucy Rose tragikus sorsán is túlmutató gondolkodása és hierarchiamentes megközelítése elgondolkodtatott. Kiderült, hogy a homiletikai megújulás folyamatában vannak egyetemes kérdések, és hogy a prédikálás megújítása állandó és egyetemes emberi igény, és sokszor független attól, hogy az óceán melyik partján hangzik el. A cél tehát az volt: megvizsgálni, hogy mi vezetett az észak-amerikai protestáns prédikálás megújulásához, és hogy ebből mi magunk mit tudnánk megtanulni.

A feldolgozás módszere és a disszertáció gondolatmenete

A disszertáció írásának módszere az Új Homiletika mozgalom legfontosabb képviselői által írt szakmai könyvek és tanulmányok kritikai feldolgozása volt. Primér forrásként mindenekelőtt a hat homiletikus publikált műveit vizsgáltam meg, és arra összpontosítottam, hogy milyen elméleti háttere van tanításuknak, illetve hogy milyen gyakorlati javaslatokkal állnak elő. Ismertettem azt a kritikát, amellyel az előző korok homiletikai felfogását illették, foglalkoztam exegetikai útmutatásaikkal és a prédikációról szóló egyéni felfogásukkal; ismertettem módszertani jellegzetességeiket, illetve a prédikálás megújítására tett javaslataikat. Ezek után azzal ismerkedtem meg, hogy miként vélekednek egymás homiletikájáról, illetve hogy mit mondanak róluk az őket elemző angol nyelvű írások. Felkutattam a róluk szóló, meglehetősen kisszámú magyar nyelvű ismertetéseket, majd ezek után minden esetben megfogalmaztam saját kritikai észrevételeimet, értékeltem a pozitívumokat, illetve rávilágítottam az érzésem szerinti hiányosságokra. Mindenik homiletikus esetében a bemutatott módszer gyakorlati példajaként közöltem fordításban egy-egy jellegzetes prédikációt.

A tizenkét fő részre osztott dolgozat bevezetőjében a témaválasztás szubjektív okait, illetve a dolgozatban használt kifejezések magyarázatát adtam. A következő fejezetben megvizsgáltam az Új Homiletika megjelenésének előzményeit, és rávilágítottam azokra a homiletikai felfogásbeli változásokra, filozófiai és hermeneutikai hatásokra, illetve politikai, kulturális és társadalmi okokra, amelyek nyomán a mozgalom elindult. A harmadik fejezetben az Új Homiletika megjelenésével foglalkoztam, és bemutattam általános jellemzőit.

A negyedik fejezetben Fred Craddock homiletikai paradigmáját mutattam be, kitérve módszertani javaslatára, az induktív megközelítésre, és ismertettem a prédikálásra vonatkozó meggyőződését, tisztáztam a prédikáció hallgatóiról vallott felfogását, illetve bibliai exegézist, valamint a prédikáció formai kérdéseit tárgyaló nézeteit. A fejezet végén kritikailag értékeltem homiletikáját, majd bemutattam egyik jellemző prédikációját.

Az ötödik fejezet Eugene Lowry narratív prédikálási módszereit ismerteti. Itt kitértem tízlépéses prédikációíró módszerére, és bemutattam védjegyévé vált módszertani javaslatát, a *Lowry-féle burkot (Lowry Loop)*, majd kritikailag vizsgáltam homiletikáját, és közöltem egyik prédikációját.

A hatodik fejezetben David Buttrick fenomenológiai homiletikáját tárgyaltam az ő erős prédikáláskritikájával, valamint az igehirdetésre vonatkozó felfogásával. Sajátos módszertanának és a mozzanatokból álló prédikációk bemutatása után homiletikájának kritikai értékelése és egy mintapredikáció közlése következett.

A hetedik fejezetben Thomas Long homiletikáját mutattam be az igehirdetőről mint tanúróól szóló felfogásával, bibliai értelmezésével, valamint módszertani javaslatával, a prédikáció fókuszának és funkciójának a kifejtésével, majd homiletikájának értékelésével és egyik prédikációjának közlésével. Ezt követi Lucy Rose, a tragikusan korán elhunyt homiletikus konverzációs homiletikájának bemutatása: miként értékelte az elmúlt évtizedek domináns homiletikai iskoláit, illetve hogyan ismertette sajátos felfogását, vagyis a kerekasztal körül ülő személyek homiletikai beszélgetését. Természetesen itt is kritikailag szemléltem ezt a sajátos homiletikát, majd egy fájdalmasan szép prédikációt közöltem tőle fordításban.

A kilencedik fejezetben David Randolph felfogását ismertettem. Ő nemcsak alapítója az Új Homiletika mozgalomnak, hanem a mozgalom megújítási lehetőségeit is keresi. Foglalkoztam az általa javasolt dinamikus prédikálás mibenlétével, illetve az általa *Következő Homiletikának* nevezett megújítási javaslattal is, megfelelő kritikával és bemutatott prédikációval együtt.

A tizedik fejezet megírását éppen David Randolph azon törekvése inspirálta, hogy miként képzelte el a prédikálás 21. századi megújítását, s így ennek alapján összegyűjtöttük azokat a javaslatokat, amelyeket az előbbi homiletikusokkal együtt fontosnak tartottak az új évezred homiletikai megújulása érdekében. A felhasznált irodalmat tartalmazó tizenkettedik fejezet előtt a dolgozat tulajdonképpen egy igen fontos összeggel zárult, ahol az Új Homiletika mozga-

lom legfontosabb alapelveit és útmutatásait foglaltam össze, illetve megfogalmaztam, hogy a kutatás hatására miként képzelem el saját, unitárius homiletikánkat a 21. században.

A kutatás eredményei

A disszertáció egyik hipotézise az volt, hogy az egyesült államokbeli társadalmi, politikai és szellemi életben végbement 20. század közepi átalakulások szükségszerűen változást idéztek elő a homiletika területén is, és így jöhetett létre az Új Homiletika. A huszadik század közepének embere már másként gondolkodott, mint a század eleji ember, más volt a szocializációja, más kulturális hatások érték. A filozófiai gondolkodásbeli változások és a hermeneutika újabb irányzatai mind-mind hozzájárultak ahhoz, hogy az amerikai hívő ember másként olvassa és értelmezze a Bibliát, másként tekintsen a hozzá szóló lelkeszre, másként értse a nyelv teremtő erejét és hatását.

Sokan megkérdőjelezték az egyház autoritását, és kétségbe vonták a prédikálás értelmét. A „hagyományos” és a „kérügmaticus” prédikálás túlságosan dogmatikusnak és didaktikusnak tűnt, de a lelkigondozói prédikálás sem volt mindeki számára kielégítő.

A kutatás egyik eredménye annak felismerése, hogy ezek a külső és belső tényezők vezettek egy új homiletikai mozgalom elindulásához, mivel egyértelművé vált, hogy foglalkozni kell a prédikálást ért vádakkal és hatásokkal, és valamilyen pozitív választ kell adni a „szószék válságára”.

A kutatásból az is kiderül, hogy bár az Új Homiletika nem tekinthető egységes, ugyanazokat az elveket valló irányzatnak, mégis van benne néhány olyan közös vonás, amely mégis mozgalommá tette, és amely meghatározta a huszadik század második felének és a huszonegyedik század elejének prédikálását. Arra a felismerésre jutottam, hogy az Új Homiletika szerint a prédikálás a bibliai Kijelentés folytatása, amennyiben úgy tekintünk rá, mint eseményre. Tulajdonképpen nem a valamikori bibliai szövegnek újraelmondása a jelenben, hanem annak újraértelmezése a jelen helyzetben. Az Új Homiletika szerint a prédikálás esemény. Ezért az egész embert kell megszólítani teljes értelmi, érzelmi és szellemi valóságában. Ennek a megszólításnak az eszköze a nyelv, amely úgy válik eseménnyé, ha nemcsak az elmondottak tartalma, hanem annak hatása is előtérbe kerül, vagyis az, hogy a nyelv miként formálódik az emberi tudatban.

Az Új Homiletika tanítása szerint a szövegek értelmezésében figyelni kell a különböző korok értelmezési kísérleteire, de főleg a jelenkori értelmezésre. Az Új Homiletika képviselői előtt alapkövetelmény a kontextualitás, ugyanis az válik fontossá, hogy a textus hogyan értelmezhető egy hallgató számára egy bizonyos helyen és bizonyos alkalommal. A bibliai szövegek megértésben oda kell figyelni a Biblia irodalmi sajátosságaira, a szövegek struktúrájára, a perikópák felépítésére, a retorikai és más irodalmi szándékokra, mert ezek alapjaiban határozzák meg a megértést. A kognitív, racionális sémákra épülő megértést átveszi a poétikus megközelítési mód.

A prédikáció tartalma és formája nem választható el egymástól, ugyanis hatásukat együttesen fejtik ki. A cselekményszöveg, a mozzanat, a dráma, a filmszerű megközelítés, a dialógus lesz a megfelelő forma. A felszólító mód helyett indokoltabbá válik a leíró mód, a buzdítás helyett jobb az invokálás vagy a megerősítés.

Az Új Homiletika azt vallja, hogy az igehirdető lelkész részese a prédikálás eseményének, tulajdonképpen a saját Isten-tapasztalatából fakadó élményeit osztja meg hallgatóságával. A hallgatóság több mint a prédikáció címzettje, valójában a prédikálás eseményének főszereplőjévé válik, be kell fejeznie a prédikációt oly módon, hogy a saját életére vonatkozó következtetéseket önmaga vonja le. Az Új Homiletika participációt követel a hallgatótól.

Az is a kutatás eredményei közé sorolható, hogy a dolgozat által magyar nyelvterületen is ismertté válhatnak az Új Homiletika legkiválóbb képviselőinek művei. A magyar szakirodalomban ugyanis egy doktori dolgozat fejezetét és néhány tanulmányt leszámítva, keveset foglalkoztak az Új Homiletikával, amint az a disszertációban felhasznált irodalomjegyzékből is kitűnik. Ha David Buttrick, Eugene Lowry és Fred Craddock neve fel is bukkan néhány írásban, Thomas Long, David Randolph vagy Lucy Rose munkásságával egyáltalán vagy alig foglalkozik a magyar szakirodalom. Reméljük, hogy a dolgozatban található fordítások és összegzések némileg pótolják ezt a hiányt.

A kutatás eredménye lehet az is, hogy a szakirodalomban meghonosodik néhány olyan kifejezés, amely az Új Homiletikában megvan, de amelyre eddig nem találtunk magyar szakkifejezést. Például *Lowry Loop – Lowry-burok*, az *eventfulness – eseményteliség* vagy éppen a *homiletical plot homiletikai cselekményszövegként* vagy *homiletikai cselekményláncolatként* történő fordítása. Nyilván ez csupán egy remélt, a jövőtől függő eredménye a kutatásnak.

Szintén ilyen remélt eredmény az, ami a dolgozat egyik rész célja is volt, nevezetesen az, hogy Új Homiletika által felvetett, a prédikálás mibenlétéről és megújításának lehetőségeiről szóló kérdések tematizálják majd azok az itthoni törekvéseket is, amelyekben prédikálásunk jövőjéről, evangéliumhirdetésünk minőségi javításáról értekezünk. Nem lehet ugyanis eleget hangsúlyozni, hogy ezek a kérdések egyetemesek, és bár egyértelmű, hogy ezekre mi magunknak, saját kontextusunk figyelembevételével kell válaszokat találnunk, azért sokat tanulhatunk az Új Homiletika nyújtotta tapasztalatból.

Tézisek a nyilvános disputára

1. Az Új Homiletika mozgalom az 1960-as évek Amerikájában végbement társadalmi, politikai és kulturális változások hatására jött létre úgy, hogy ezek radikális szemléletváltást idéztek elő az észak-amerikai filozófiai, teológiai és homiletikai gondolkodásban. Az Új Homiletika olyan homiletikai paradigmaváltás, amely ezekre a változásokra próbál megfelelő homiletikai választ nyújtani a 20. század közepétől napjainkig.

2. Az Új Homiletika mozgalom nem mondható egységes, homogén felfogásnak, viszont bátran nevezhető közös alapelveket valló reformmozgalomnak. Ezek az alapelvek a következők: a prédikálás megújításának szükségessége, módszertani változások bevezetése, a prédikációnak eseményként történő szemlélése, odafigyelés a prédikáció hallgatóinak tapasztalására, a prédikáció nyelvezetének megújítása, az induktív megközelítés preferenciája a deduktív helyett, illetve a prédikáció formájának és tartalmának összefüggő volta. A mozgalom ernyője alatt helyet kapott az egyedi: a cselekményláncolat, a dráma, a mozzanat, a konverzáció, a fókusz és funkció, a dinamikusság stb. De ez az egyediség a közös alapelvek mentén alakult ki.

3. Az Új Homiletika elindítójának David Randolphot tekintik, „oszlopai”-nak Fred Craddock, David Buttrick és Eugene Lowry. Állításunk az, hogy a mozgalomhoz tartozik Thomas Long és Lucy Rose is. Tézisünk az, hogy Thomas Long az Új Homiletika jeles teoretikusa és egyik legkiválóbb képviselője, aki munkásságát ennek a mozgalomnak a szellemében, sőt ennek egy letisztultabb formájában fejt ki, illetve hogy Lucy Rose olyan módon képviseli az Új Homiletikát, hogy a századvégre korlátozódó homiletikai munkásságát a posztmodern felfogás kontextusában gyakorolta.

4. Az elmúlt évtizedek alatt az Új Homiletika bebizonyította életképességét, és útmutatást nyújt a 21. századi homiletika számára is. David Randolph felismerése alapján állítjuk, hogy a 21. századi prédikálás megújítása érdekében az Új Homiletika is megújításra szorul bizonyos értelemben, ugyanis az evangéliumot a digitális kor gyermekei számára is kommunikálni kell, és ehhez megfelelő módszertani változtatások szükségesek.

5. Erdélyi és magyarországi protestáns kontextusunkból szemlélve az Új Homiletikát, meggyőződésem, hogy ennek a mozgalomnak tanításait itthon is lehet hasznosítani, de azokat megfelelő kritikával kell kezelni. Az amerikai homiletika legutolsó ötven évében alkotó és kiemelkedő homiletikusok teológiai felfogása, módszertani útmutatásai és a „régii homiletikától” eltérő szemlélete idehaza is inspiráló lehet saját prédikálásunk megújításában.

Koppáncsi Botond Péter

